

Jak telefony ovlivňují životy našich dětí?

Naše spolupracovnice profesorka psycholingvistiky na univerzitě v Dortmundu vedla výzkumný tým, který zjišťoval vliv používání mobilních telefonů rodiči na vývoj kojenců. O výsledky bádání se s námi exkluzivně podělila. TEXT BARBARA MERTINS

Užívání chytrých telefonů, tabletů a digitálních médií vůbec dnes patří ke každodennímu životu. Na mobilu si vyhledáváme informace, učíme se o nových věcech, telefon nás budí i uspává, a pokud si to přejeme, jsme skrze něj spojeni se světem, kamarády, rodinou a vůbec se vším a se všemi a klidně non stop. Chytré telefony není nutné zbytečně kritizovat nebo demonizovat. Je to ve své podstatě skvělý vynález a lze si s ním velmi obohatit bytí, zjednodušit komunikaci a usnadnit organizaci každodenního života. Ale všeho s mírou – každá mince má dvě strany. Nedávno mým týmem a mnou dokončená lingvistická studie na Technické

univerzitě v Dortmundu jasně dokázala, že intenzivní užívání mobilních přístrojů u rodičů malých dětí/kojenců má negativní vliv na vývoj jejich jazyka. Řada již existujících studií poukázala na to, že rodiče, kteří často takřka bez ustání koukají na mobilní přístroj – ať už jsou na sociálních sítích, telefonují, surfují nebo hrají hry či sledují filmy – způsobují svým potomkům znatelné problémy v oblasti emočního vývoje a rozvoje sociální interakce.

Naše studie se soustředila na výzkum role jazykového inputu, tedy jazykového přísunu, v raném dětství, který je zejména u malých dětí a kojenců zprostředkován primárně rodiči a rodinou, prenatálně a v prvním roce života pak pečující osobou. Tento

druh mluvy se nazývá „řeč orientovaná na děti“ (v angličtině child directed speech) a ve výzkumu je velmi dobře prokázán stěžejní význam této mluvy pro nabývání mateřského jazyka. Všichni tento druh komunikace dobře známe. S malými dětmi přece mluvíme s výraznou a zdůrazněnou intonací, větná skladba je zjednodušená, výslovnost přehnaně jasná, tempo celkově pomalejší a pauzy delší, častější. Jako bychom jednotlivá slova a věty doslova vykusovali. Řeč orientovanou na děti nepoužívají jen maminky a tatínkové, nebo blízká rodina, ale vlastně všichni, kdo s dětmi komunikují. Jsou to ale hlavně rodiče, kteří svým potomkům v rámci jazykové interakce přizpůsobují řeč automaticky a intuitivně, aby tak vy-

hověli jejich jazykovým a kognitivním (tj. spojeným s myšlením) pokrokům. Je to tak jednoduché a přitom geniální: rodiče adaptují svůj jazyk stavu vývoje komunikačních dovedností svých dětí. Přítom je důležité, aby byl jazyk rodičů dětem předáván v sociální interakci: rodiče a dítě se tak dělí o pozornost, udržují mezi sebou oční kontakt, mají intenzivní výměnu mimiky a gestikulace a samozřejmě i emocí. Je to jako společný tanec, při kterém probíhá neustála a vzájemná synchronizace, vzájemné přizpůsobování a integrace nových prvků na obou stranách – a to je základ veškerého úspěchu. Pak je nutné dodat už jen to, že právě dospělí jsou ti, kdo v prvních měsících života děťátka udávají rytmus a krok.

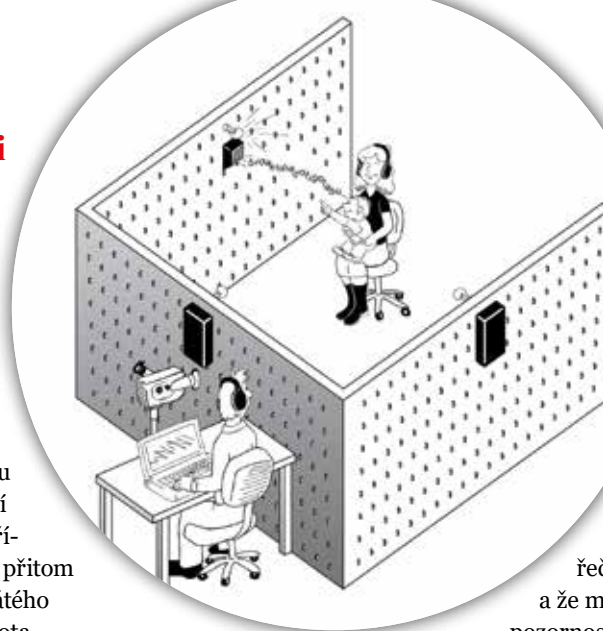
Co jsme zkoumali

V naší studii byly zkoumány dvě otázky: 1) Upřednostňují děti mladší jednoho roku řeč orientovanou na děti ve srovnání s obyčejnou řečí dospělých osob? 2) Jaký vliv má intenzivní používání chytrého telefonu/tabletu na to, jak kojenci vnímají a vstřebávají jazykový přísun? Soustředili jsme se přitom na kojence ve věku od pátého do třináctého měsíce života. A vzhledem k tomu, že se k výzkumu přihlásily pouze maminky, jde ve studii o užívání chytrých telefonů matkami. Zkoumala se skupina třiceti kojenců a metodou byla tzv. head-turn-preference. Pomocí této v oboru dobře etablované metody lze velmi přesně změřit, jako dlouho dítě věnuje pozornost danému zvukovému podnětu, a to tak, že se měří délka pohledu v závislosti na otočení hlavičky dítěte.

Jak vidíte na obrázku, dítě sedí na klíně rodiče, který má na uších sluchátka, aby nemohl situaci nějak ovlivňovat nebo potomkovi dokonce napovídat. Experiment začíná tak, že se uprostřed rozsvítí výrazné světlo, které upoutá pozornost dítěte. Po krátké době se zprava nebo zleva ozve akustický podnět (např. slabika, slovo, část věty, matčín hlas apod.) a dítě, které na každý z nich reaguje, tím směrem otočí hlavičku a nasměruje také svůj pohled. V milisekundách se pak měří doba pozornosti, kterou dítě danému akustickému podnětu věnuje, a to od momentu otočení hlavičky do daného směru až po odvrácení hlavičky/pohledu jiným směrem.

Jak vypadá experiment s metodou head-turn-preference

V našem experimentu jsme použili jednak nahrávky „řeči orientované na děti“ a následně pak nahrávky obyčejného rozhovoru mezi dvěma dospělými. U prvně

jmenovaných se jednalo o krátký text, který pro každé dítě předem namluvila jeho vlastní maminka. Text byl pro všechny stejný. U těch druhých nahrávek se mezi sebou bavily dvě mladé ženy, přičemž jedna z nich byla maminka nahrávaného dítěte. V experimentu jsme ale použili z této nahrávky jen tu část, kde mluví maminka, takže to nebyl celý dialog, avšak pouze jednotlivé věty určené pro dospělého mluvčího. Obě dvě nahrávky – řeč orientovaná na děti a řeč orientovaná na dospělé – měly stejnou délku trvání.

Všech třicet dětí se zúčastnilo studie v prostorách našich laboratoří, v tzv. baby-laboratoři, kde máme speciální místnost s head-turn-preference metodou. Maminky přišly na studii dobrovolně, všechny měly dokončené studium s maturitou a většina z nich i univerzitní vzdělání (minimum byl bakalářský diplom). V průměru bylo maminkám třicet jedna let.

První analýza získaných dat ukázala, že průměrná doba trvání pohledu dětí ve směru podnětů s řečí orientovanou na děti byla 11,8 vteřiny, přičemž doba trvání pohledu ve směru podnětů s řečí orientovanou na dospělé pouze 6,7 vteřiny, tedy skoro poloviční délku času. To jasně ukazuje, že

kojencům se více líbí jim přizpůsobená úroveň řeči a že tento druh komunikace upřednostňují ve srovnání s typem mluvy, kterou používají dospělí mezi sebou. Z toho vyplývá, že kojenci mají jednoznačně raději typ řeči orientovaný na děti a že mu celkově věnují více pozornosti. To pak nepřímou ukazuje, že z tohoto druhu mluvy se děti nejlépe učí svému rodnému jazyku. I když všichni kojenci v našem výzkumu v principu preferovali řeč pro děti, mezi jednotlivými dětmi byly velké rozdíly v tom, jak dlouho se zajímaly o daný jazykový vstup. A právě tento rozdíl lze vysvětlit absencí jazykového přístupu ze strany rodičů, který je způsobený tím, že rodiče svým potomkům nevěnují potřebnou pozornost. Jak bylo již řečeno, osvojování jazyka je založeno na sdílené pozornosti mezi kojencem a dospělým, synchronizací verbálních a neverbálních podnětů obou stran a celkovou náklonností dospělého k dítěti.

Během naší studie jsme se všemi rodiči vyplnili dotazník, ve kterém jsme se mimo jiné detailně dotazovali na každodenní užívání chytrých telefonů a tabletů. Kromě údajů ohledně délky času, po který rodiče mobilní telefony mají zapnuté a aktivně ho využívají, jsme se ptali i na užívání telefonů v modelových situacích jako je např. přebalování, společné stolování, hraní si nebo procházky venku. Jde zejména o to, zda je v těchto

každodenních situacích mobilní telefon přítomen v bezprostřední blízkosti a zda rodiče reagují na přicházející zprávy, signály nebo hovory. Potomci dospělých, kteří v naší studii udali intenzivní užívání svého telefonu – to znamená, že přístroj je stále zapnutý, po ruce a že rodiče ve všech modelových situacích na něj okamžitě aktivně reagují, věnují řeči orientované na děti daleko kratší pozornost než ti, jejichž rodiče mobilní telefony skoro vůbec nepoužívají nebo mobily používají výhradně v nepřítomnosti svých dětí (například když děti spí).

Důležité je zde podotknout, že stále odvrácení pozornosti dospělých vede k tomu, že rodiče buď se svým potomkem nejsou v kontaktu vůbec, anebo kontakt stále a často přerušují. Tak dochází opakovaně k tomu, že přístup, který je v této fázi jazykového vývoje dítěte naprosto stěžejní a který děti mohou obdržet téměř výhradně od svých rodičů, přichází v narušené nebo neúplné podobě, v nejhorším případě nepřichází vůbec. Z výzkumu můžeme odvodit, že důsledky takto narušeného raného vývoje dětské řeči mohou být celoživotní a nedozírné.

Co z toho vyplývá?

Není třeba moralizovat anebo malovat čerta na zeď. Při užívání digitálních médií je ale nutné myslet ne na potřeby dospělých, ale na potřeby dětí. Ti naši pozornost, náklonnost, verbální a neverbální podněty naléhavě potřebují, aby jejich vývoj – jak jazykový, tak kognitivní a emoční – probíhal hladce a co nejlépe. Kojenci a děti jsou na nás – dospělých – a našem přístupu závislí. Mobilní telefony a tablety pozornost stále vyžadují, ale ne vždy si ji zaslouží.

BARBARA MERTINS Profesorka psycholingvistiky, výzkum vede na univerzitě v Dortmundu. Vyrostla v Praze, přes 25 let žije v zahraničí, aktuálně v Německu. Jako první nerodilá mluvčí se stala profesorkou německého jazyka v Německu. Je vdaná, má dvě děti. Ve volném čase běhá, běhkuje, lyžuje, cvičí jógu a čte. asyrk@yahoo.com

